

5. Aedade kavandamine

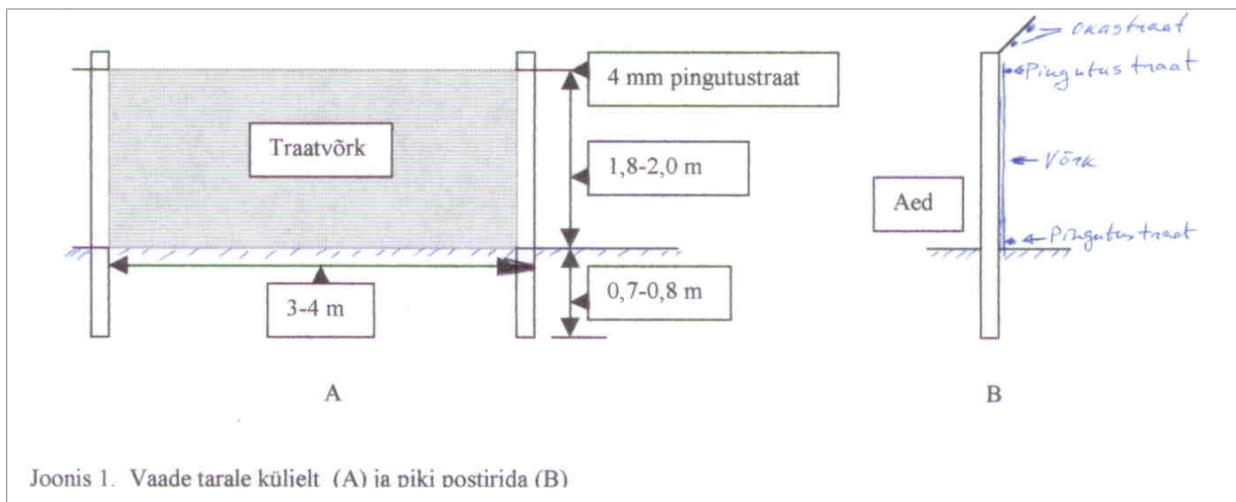
5.1. Asukoha valik kodu- ja äriaedade jaoks (P:lk 174-175)

Arvestada tuleb taimede nõudlusega välistingimuste suhtes.

5.2. Aia elemendid (tara, kaitseistandikud, teed, istandikud) (P:lk 183)

5.2.1. Tara

Taraga piiratakse puuviljaaiad kaitseks jäneste ja teiste loomade eest. Enamasti kasutatakse selleks 1,8-2 m kõrgust traatvõrgust tara.

5.2.2. Kaitseistandikud (P:lk 175-177)

Need rajatakse puudega ja kõrgemate põõsastega kaitsmaks istandikke tuulte eest.

- **Sobivad liigid:** kuusk, pappel, saarvahter (ainult isastaimed), paju, lepp, pärn, vaher, sarapuu, läätspuu, aroonia.
- **Ei sobi** külmakartlikud liigid, hilised lehtijad (saar), kahjustajaid levitavad liigid (toomingas, pihlakas, kukerpuu).

Kaitseistandikke liigitatakse mitme tunnuse põhjal.

5.2.2.1. Liigirohkuse põhjal :

- Üheliigilised
- Segaistandikud

5.2.2.2. Ehituse ja kaitsva toime põhjal:

- **Tihe kaitseistandik** koosneb ühest või mitmest reast tihedalt (0,5-2 m vahedega) istutatud puudest ja põõsastest. See pakub head kaitset tolmu eest. Tuul teda ei läbi, vaid puhub sellest üle. Kaitstavas aias on tuule kiirus ebaühtlane, mistõttu lumi jaotub ebaühtlaselt (hangedena).
- **Azhuurne (pitsiline) kaitseistandik** koosneb mitmest hõredast puureast. Sellist istandikku läbides tuule suund ei muutu, aga nõrgeneb tema tugevus. Azhuurse istandiku rajamiseks kulub rohkem maad.

5.2.2.3. Aukoha põhjal:

- **Aeda piiravad kaitseistandikud.** Nende esimene rida rajatakse tarast 2-3 meetrit sissepoole. Kaitset vajab meie oludes kindlasti aia põhja- ja idakülg, kust puhuvad külmad tuuled. Kaitset on vaja ka tugevate läänetuulte eest.
- **Aiasisesed kaitseistandikud.** Istandike kaitsev mõju ulatub nende 10-15-kordse (tuulevaiksemates kohtades 25-30-kordse) kõrguse kaugusele. Seetõttu tuleb suuremas aias rajada ka aiasiseseid kaitseistandikke iga 250-500 m (marjaaedades iga 100-200 m) järel. Tuulistes kohtades (mererannikul) ja valdavate tuulte suunas (enamasti läänest) tuleks jätta väiksemad vahed. Aiasisesed kaitseistandikud ei tohiks takistada liikumist aias. Soodsad on **läbisõidetavad kaitseistandikud**, milles puud istutatakse naabruses olevate viljapuudega ühte ritta. Kaitseistandike puude alumised oksad lõigatakse ära nii, et traktor saaks naaberkvartaleid harides kaitseistandikust läbi sõita.

5.2.3. Teed

5.2.3.1. Püsited

- **Kattega teed** võimaldavad istandikele juurdepääsu märjal aastaajal. Need tehakse asfalt- või kruusakattega 8-10 m laiused.
- **Katteta teed** kujunevad aeda iseenesest, kui neid üles ei harita.

5.2.3.2 Ajutised teed kujunevad samuti ise (tavaliselt kaitseistandike äärde), kuid mullaharimise ajal haritakse neid alati umbrohutõrje eesmärgil. Mõnikord planeeritakse need eri kultuuride istandike piirile või pikkade ridade korral ka iga 150-200 m järel risti ridu. Siis jäetakse ajutise tee laiuseks 6-8 m (marjaaias ka 4-5 m).

5.2.4. Istandikud (kvartalid)

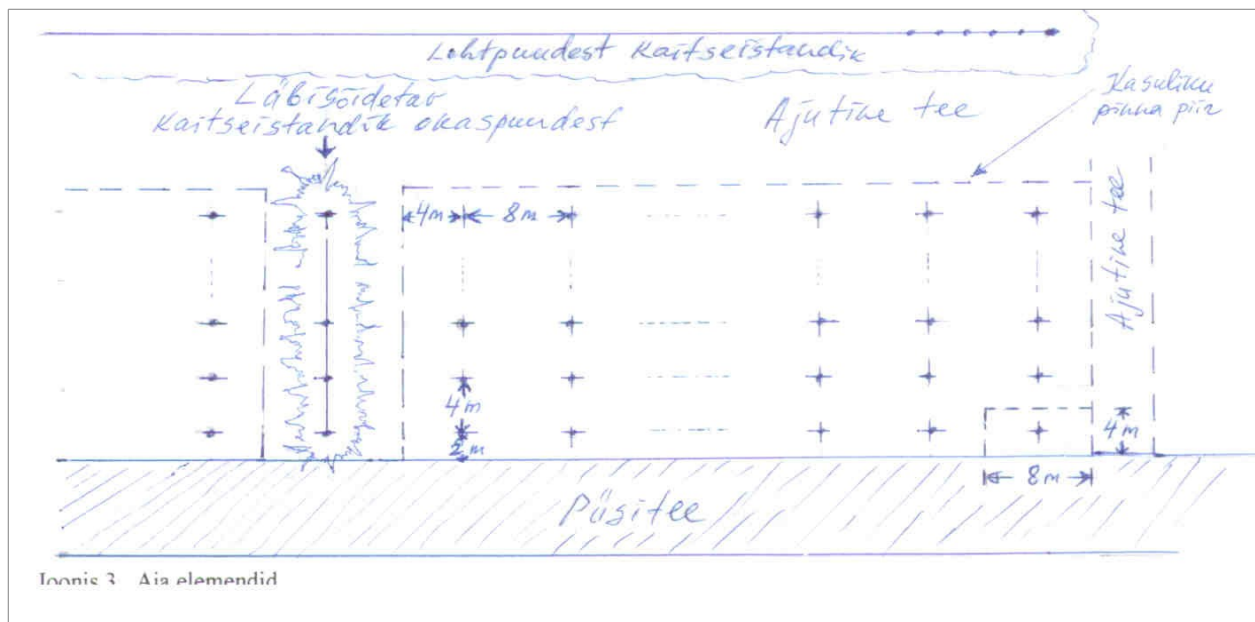
Teede ja kaitseistandikega jaotub aed osadeks – kvartaliteks. Tavaliselt rajatakse terve kvartal korruga ja seal kasvab üks kultuur või mitu sarnase agrotehnika ja vahekaugustega kultuuri. Nii võivad ühes kvartalis kasvada tugevakasvulised õuna- ja pirnipuud.

Aia tähtsamaks elemendiks on istandikud. Istandiku nimes märgitakse seal kasvav kultuur ja rajamisaeg.

Taimeread suunatakse võimaluse korral põhjast lõunasse või 15-20° võrra kirdesse.

Külgnevast kaitseistandikust esimese taimereani jäetakse vähemalt 8-10 meetrit. Rea otstesse tuleb jätta pöördelibaks 13-14 meetrit. Need kaugused sõltuvad kasutatavatest masinatest.

Aiaplaanil kasutame **arvestuslikku** (kasulikku) **pindala**. **Arvestusliku** (kasuliku) **pinna piiri** tähistame katkendjoonega äärmistest taimedest poole vahekauguse ulatuses selles suunas (8 m reavahe korral 4 m kaugusel reast, 4 m taimede vahe korral reas 2 m kaugusel otsmistest puudest).

Joonis 5.3. Aia elemendid: istandik, teda ümbritsevad kaitseistandikud ning teed.

Ühte kvartalisse planeeritakse vähe sorte (3-4) ja need paigutatakse vastastikust tollemist arvestades (P:lk 178-179). Eriti oluline on see isesteriilsete sortide puhul. On vaja, et tolmuandja õitsemisaeg, viljakandeaeg ja eluiga ühtiksid tolmeldatava sordiga. Millised soovitusvormid vajavad kindlaid tolmuandjaid (ploomipuudel, kirsipuudel)?

5.3. Taimede asetusviisid (P:lk 171-173)

5.3.1. Geomeetriline liigitus

- **Kolmnurkasetus** (plaanil jäävad kolm naaberpuud võrdkülgse kolmnurga tippudesse)
- **Ruutasetus** (plaanil jäävad neli naaberpuud ruudu tippudesse)
- **Ristkülikasetus** (plaanil jäävad neli naaberpuud ristküliku tippudesse) Kaasajal levinud tugevamakasvulistest puuviljaaedades.
- **Ridaasetus** Mille poolest erineb ristkülikasetusest? Kaasajal levinud marjaaedades.
- **Ribaasetus** Mille poolest erineb ridaasetusest? Millise kultuuri istandikes või puukooliväljadel kasutatakse?

5.3.2. Liigitus tiheduse alusel

- **Tihe asetus** (naabertaimede oksad ulatuvad üksteiseni) Kolmnurk- ja ruutasetuse puhul, näiteks jõhvikaistandikes.
- **Hõre asetus** (naabertaimede oksad ei ulatu üksteiseni) Enamasti ruutasetuse puhul ekstensiivsetes istandikes.
- **Tihendatud asetus** (hekitaoline, naabertaimede oksad ulatuvad teineteiseni vaid piki rida) Kaasajal levinum asetusviis.

5.4. Vahekaugused ja nõuanded istutamiseks

Kultuur, alus, kasvutugevus	Rea-vahe m	Taimede vahe reas m	Juurestik	Istutussügavus	Istutusae g kuu/dek	Hind eur/tk	
õuna- ja pirnipuud:					05/1-05/2		
seemikalustel	8,0	4,0	seemik-	endine			
kloon- alustel	tugevakesvulised	8,0	lisa-	sügavam, aga pookekoht mullast väljas			
	keskmisekasvulised	7,0					3,5
	poolnõrgakesvulised	5,0					2,0
	nõrgakesvulised	4,0					1,5
ploomi- ja kirsipuud	5,0	2,5	seemik-	pookekoht mulda	04/3-05/1		
maasikas	1,0	0,3	lisa-	endine sügavus	05/1-08/3		
vaarikas	3,5	0,5		veidi sügavam	10/1-10/3		
must sõstar ja karumari		0,8		sügavam			
punane sõstar		1,0		sügavam	10/1-04/2		
ebaküdoonia	2,0	0,5	seemik-	endine	10/1-10/3		
aroonia	4,0	2,0			10/1-10/3		
astelpaju	4,0	2,0	lisa-	sügavam	04/2-04/3		
mustikas	2,0	0,8	lisa-	sügavam	05/1-05/2		
jõhvikas	1,0	0,5	lisa-	sügavam	05/1-05/2		
viinapuu avamaale	2,5	1,5	lisa-	sügavam veidi sügavam	04/3-05/1 05/3-06/1		
● lehtedeta istik							
● lehtedega istik							
kuslapuu	3,5	0,8	lisa-	veidi sügavam	10/1-10/3		

Kasutada võib ka Eesti Aiandusliidu puuviljanduskomisjoni soovitusi:

http://www.aiandus.ee/doc/istandiku_kestvus.doc

Koostatud 11.01.07 Viimati muudetud 08.09.2014

